

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 12 oktober 2025

Met open ogen

Rascha Eijbersen

Grootvader Jan, die schilder en tekenleraar was, gaf, als één van zijn kleinkinderen jarig was, altijd - ongeacht leeftijd en hobby's van de jarige job - een schetsboek en kleurpotloden. Wij, zijn kleinkinderen, bedankten hem dan hartelijk, maar achter zijn rug om maakten we grappen over die oude Jantje-van-Lei die zich er zo makkelijk vanaf maakte. En die voor iemand met een creatief beroep, niet erg creatief was als het ging om variatie in zijn cadeaukeuze. Ik gun hem dat hij hiermee toch ergens het zaadje heeft geplant waaruit mijn liefde voor kunst heeft mogen openbloeien... Zo volg ik al jaren de Amsterdamse kunstenares Noor Huige, die je elke maandag hier op de Noordermarkt kan tegenkomen. Noor-d'r-markt zeggen de Jordanezen ook wel gekscherend, als zij de kraampjes afstruimt op zoek naar recyclebare materialen die ze vervolgens in haar atelier op IJburg een nieuw verhaal geeft.

Dit is één van haar kunstwerken en toen ik het jaren terug voor het eerst zag was er op slag herkenning: ik was een werkende jonge moeder, had veel ballen in de lucht, een hoofd dat te vol zat. Daarbij deed het aan de andere kant wat denken aan Nelson Mandela. Dat gaf het werk een vleugje verzet. Ik was verkocht. Dus het doek ook. Voor aan de muur in mijn - nagenoeg lege - nieuwe huis. Voor meubels geen geld meer: maar ach, wie een werk heeft dat gezien mag worden, heeft geen gordijnen nodig.

Toen de kunstenares het kwam brengen - dat doet zij altijd zelf - bleek het doek "My thoughts are with you" te heten. "Mijn gedachten zijn bij jou." Hmm, ik geloofde mijn oren niet. Of misschien mijn ogen niet meer...? Die titel en wat ik er in zag... 't liep niet synchroon. Maar, door de tijd heen veranderde dat. Op een dag keek ik mijn goede vriend aan, of vriendin - is het eigenlijk een man of vrouw? - en het vertelde me niet dat het allemaal teveel was, maar dat er oneindige mogelijkheden zijn. Ik zag bruisende nieuwe ideeën. Toekomstplannen. Wilde dromen. Een andere dag: dierbare herinneringen, een overdaad aan liefde. "Gezichten, meer dan twee..."

"Kunstenaars hebben een oeroude eigenschap van de mens behouden en ontwikkeld: zij kunnen gedachten ZIEN.", zegt theoloog Okke Jager in het boek Beeldenstorm. En zo voelt het in dit werk van Noor Huige. En dan ook nog wederkerig: deze Mandela weerspiegelt jouw gedachten, denkt en leeft met je mee. Beamt en bevestigt je. Wat jij ook denkt te zien als je naar dit doek kijkt, het is waar. Dat is het mooie van dit doek, maar... schuilt hierin ook gevaar? Want is dat is wat we doen? Om ons leven makkelijk te maken. Overzichtelijk. Herkenbaar. Kiezen we hoe we de dingen zien? Wat IS dan nog waar?

De Franse filosoof Alain Badiou, beschrijft kunst - vrij vertaald - als "waarheidsontsluiering". Kunst zorgt ervoor dat wij het bestaan kunnen ontmoeten, zegt hij. Kunst laat het schijnen van de waarheid zien. Een kunstenaar máákt dus geen waarheid en bepaalt die niet, maar delft het gezicht van waarheid op, zorgt ervoor dat het aan ons verschijnt. Om zijn theorie beeldend te maken, verwijst Badiou naar dichter Wallace

Stevens en zijn gedicht Description Without Place. Vrij vertaald door ons team: *De zon is schijn - en de zon is / wat het schijnt, is het / en zo schijnen alle dingen te zijn / wat we zien is een ontmoeting tussen wat er buiten ons gebeurt en binnen in ons leeft.*

Kunst onthult niet één dwingende waarheid, maar is oefening in vrijheid van denken, laat ons telkens opnieuw zien dat er waarheid te vinden is die ons iets over onszelf en de wereld waarin we leven vertelt. Over wie jij bent of wie jij wil zijn. En dat er meer mogelijk is dat één stem, één opgelegd verhaal. Daarom zijn de kunsten niet alleen een steunpilaar van de democratie, maar de kracht die haar blijft voeden en vernieuwen: de bron waaruit de democratie put, om levend en veelstemmig te blijven.

Kunst werkt als de handen op de ogen van de blinde. Kunst brengt je 'buiten het dorp', buiten dat wat men vindt, buiten de gevestigde orde. Als kunst je aanraakt, ga je zien. Misschien niet meteen die eerste keer. Je kijkt - maar hebt het niet scherp. Wat zie je eigenlijk? Maar dan raakt het je opnieuw. En opeens, glashelder: mensen! Veelkleurig. Veelstemmig. Allemaal anders. Hand in hand, zie je ze gaan.

Maart 2025. Trump is nog maar nét aan de macht of hij ondertekent executive order "Restoring Truth and Sanity to American History". Daarmee verplicht hij het Smithsonian - een netwerk van musea, onderzoekscentra en een bibliotheek met een gigantische collectie, kort gezegd het geheugen van Amerika - om tentoonstellingen, teksten en collecties te controleren op "gedeelde Amerikaanse waarden". Oftewel: door Trump bepaalde waarden. Vrijwel direct worden werken over slavernij, discriminatie, gendergelijkheid en immigratie verwijderd. Denk aan tentoonstellingen als !Presente! in het Latino Museum. Het kunstwerk Trans Forming Liberty - een transvrouw als vrijheidsbeeld - en andere werken van kunstenares Amy Sherald. En het schilderij Refugees Crossing The Border Wall Into South Texas van Gonzales, dat op de lijst van "ongewenste" kunst wordt gezet. Trump vervangt ook het democratisch gekozen bestuur van het Kennedy Center for Performing Arts door Trump-loyalisten, laat vervolgens door dat nieuwe bestuur zichzelf verkiezen tot voorzitter en annuleert toneelstukken en musicals met maatschappijkritische thema's. Sommige artiesten worden weggestuurd, anderen stappen uit protest op. En natuurlijk worden nationale subsidies ingetrokken, met name rond Diversiteit, Gelijkheid en Inclusie en genderidentiteit. Kortom: hij plakt een grote, dikke, grijze wolk voor die zon van Wallace Stevens. Zolang de waarheid niet schijnt, zal hij niet dagen: er is slechts één vorm, één opgelegde waarheid, die van hem. En dat maakt ons: ziende blind.

We zien dit in iets minder opzichtige mate ook in ons eigen land. Een van de eerste wapenfeiten van het demissionaire kabinet was flink snijden in subsidies voor de kunst en de publieke omroep. Omdat we kunst niet nodig hebben? Of omdat ze één narratief willen? En we het herkennen het in autoritaire regimes

wereldwijd: wie alleenheerschappij wil, legt de wind stil, klinkt de vrije geest vast in de klei, beteugelt de waarheid.

Het wordt hier vaak gezongen: “Een duistere zaak is de wereld... maar er zijn mensen van licht.” Denk aan kunstenaars als Ai Weiwei in China, Pussy Riot in Rusland, Guerrilla Girls in Amerika of aan het bijzondere verhaal van de Koerdische Zehra Dogan, die met haar kunst en journalistiek ogen probeert te openen over onderdrukking van vrouwen, Koerden en minderheden in Turkije. Nadat zij een verwoeste stad had geschilderd, waarvan daarvoor al foto's en videobeelden de hele wereld over gingen, werd ze in 2017 - nadat haar eigen kunstwerk in de rechtbank als bewijsmateriaal tégen haar werd gebruikt - vastgezet.

Maar wind waait waarheen hij wil: met koffie, thee, roet van kaarsen en als het nodig was zelfs haar eigen menstruatiebloed bleef ze kunst maken. Die werd haar cel uit gesmokkeld en wereldwijd verspreid. Andere kunstenaars lieten zich door haar werk inspireren. Onder wie Banksy, die in New York met een 21 meter lange muurschildering Ergodan opriep tot de vrijlating van Zehra Dogan en te stoppen met het vastzetten van journalisten, schrijvers, kunstenaars en intellectuelen.

Mensen van licht...

Mijn vader was blind. De laatste vijf/zes jaar van zijn leven. Een leven dat tot die tijd, paradoxaal, in dienst stond van ogen openen. Als journalist en dominee bij de remonstranten. Toen hij - vrij plotsklaps - blind werd, ging hij daar bewonderenswaardig blijmoedig mee om. Hij geloofde niet in een god die ingrijpt, maar in mensen die elkaar dragen. Maar toch, was er één moment, waarop hij zich hardop afvroeg of hij 'blind geslagen' was: ben ik blind omdat ik - met alle talenten die mij gegeven zijn - niet genoeg heb gedaan om te zien en andermans ogen te openen. Wie niet goed genoeg kijkt, is zijn ogen niet waard?

Mijn vader had gelijk. Niet over dat hij gestraft zou zijn. Dat is natuurlijk onzin. En al helemaal in zijn geval. Maar waar hij wel gelijk in had, is **dat we onze ogen waard moeten zijn, dat we nooit genoeg kunnen doen om scherp te stellen op sluierende waarheid en onze eigen blik en die van anderen te vernieuwen.** Met speeksel schoonvegen. Zien is in de bijbel niet vrijblijvend: het is een oproep. Wie ziet, wordt in zijn verantwoordelijkheid gezet. Je zal moeten handelen. En dus in deze tijd jezelf ook afvragen: wat zie ik niet meer? Wie of wat mist in mijn blikveld? Is het straatbeeld zoals het zou moeten zijn? Durven we met nog met keppeltjes, hoofddoeken of blauw punkhaar over straat? Mannen hand in hand? Zie je ze gaan? En dan de kunstenaar in jezelf aanspreken: aan dat wat niet gezien wordt vorm geven. Jouw vorm, ongeacht je talent.

Misschien ter inspiratie naar het Cobra Museum? Waar de expositie De Cycloop te zien is. En te doen. Het is een interactief project van zeven kunstenaars dat de Cobrageest ademt: intuïtie en experiment als tegenwicht voor systemen en strakke regels. “In de Griekse mythologie gold de cycloop als schepper én

vernietiger. Zijn ene oog symboliseert een scherpe, geconcentreerde blik, maar ook een beperkte manier van zien. Hij neemt veel waar, maar nooit het geheel.” In de tentoonstelling krijgt dat oog een nieuwe betekenis: het verandert in een knikker die tastend zijn weg vindt en onderweg verbanden zoekt, die het denken aan zet en scherp stelt op wat is.

Laten we een voorbeeld nemen aan grootvader Jan: elkaar kwasten en kleuren in handen geven, samen een wereld schetsen, waar je het dorp in kan. Waar jouw eigen visie deel mag zijn van sluierende waarheid. Waar alle denkbare inzichten en gezichten van onze Mandela te zien zijn: mannelijk en vrouwelijk en de hele regenboog er tussenin.

Voor mij heeft het schilderij van Noor Huige ondertussen weer een masker afgedaan. Hij praat me niet meer naar de mond, maar draait me een slag, is geworden tot tegenstem: “Het ligt ingewikkelder dan het op het eerste oog lijkt” of “Er zijn meer aspecten aan dit verhaal” en “De actualiteit duizelt je misschien maar zorg dat je het scherp krijgt”, vertelt hij me dagelijks. Vleugje verzet.

Laten we dus kunst zoeken, luisteren, maken, waar we ook zijn! Elkaar uit de klei trekken. Wie ben jij? Wie wil je zijn? Gezichten laten opdelven en zo worden gevonden: aan niets en niemand meer ten prooi. Zo moge het zijn.